

ŽIVÁ SÍLA SCÉNOGRAFIE: PROSTOR, TĚLO, VJEM

Aktuální číslo *Divadelní revue* se věnuje převážně scénografické tematice, a proto se vrací částečně i k Pražskému Quadriennale (PQ) a připomíná symposium Scenography Working Group IFTR/FIRT, které se koná vždy během PQ ve spolupráci Kabinetu pro studium českého divadla (KČD) IDU a Katedry divadelní vědy FF UK. Tuto tradici založila spolu s Mírkou Potůčkovou a s kolegy ze zahraničí Eva Šormová, dlouholetá vedoucí KČD. Její zásluhy v zapojení někdejšího Divadelního ústavu do struktury IFTR/FIRT, jedné z největších světových organizací sdružujících teatrology, činné divadelníky a studenty zejména divadelních oborů, jsou zásadní. Eva Šormová si byla vědoma, že země pořádající tak důležitou událost, jakou je Pražské Quadriennale, musí rovněž prezentovat svoji vědeckou reflexi historie, teorie i aktuálních tendencí scénografie. Toto své přesvědčení dovedla přeměnit v obdivuhodně silný a do dnešních dní trvající, nesmírně živý proud – díky tvrdé práci i schopnosti utvářet pevné přátelské a kolegiální vztahy s teatrology z celého světa. Organizovala jak zmíněná symposia SWG, tak následné vydávání společných publikací, soustavně sledovala zahraniční kontext vědy o scénografii. Provokovala nás mladší k odvaze pokračovat v této práci. Předala nám tak závazné dědictví a my se je snažíme udržovat a rozvíjet.

Eva Šormová se vždy bránila nabízeným pedagogickým postům. Avšak výše popsaného hlubokého otisku, který zanechala dalším generacím teatrologů, si ceníme nad všechny přednášky a semináře. Nehledě na její zakladatelskou

zásluhu v souvislosti s *Českou divadelní encyklopedií* a Teatrologickou společností, jejichž inspirátorkou a po mnoho let „tahounkou“ se stala, nebo na důležitou roli, kterou hrála při vzniku časopisu *Divadelní revue* v roce 1990.

Eva Šormová (1944–2017) by v letošním roce oslavila 80. narozeniny. Její nedožitě jubileum jsme chtěli právě formou scénografického tématu připomenout: aktuální číslo budiž počtu nezapomenutelné kolegyni a učitelce.

Ve druhém sešitu letošní *Divadelní revue* se pokoušíme ukázat možnosti a tvář scénografie, ztělesňování světa jejím prostřednictvím, z různých úhlů pohledu a v různých historických obdobích – od jezuitského divadla po současné tendence scénografické tvorby a její reflexe. Část studií a materiálů je publikována v českém, část v anglickém jazyce.

Rubriku Studie otevírá text Věry Velemanové zaměřený na českou scénografii druhé poloviny osmdesátých let 20. století. Článek s názvem „Poslední společný opus Evalda Schorma a Jana Duška. Akční scénografie na rozcestí“ navazuje na některé autorčiny studie publikované v předchozích číslech a ročnících *Divadelní revue*, pojednávající o díle scénografa Jana Duška. Velemanová tentokrát analyzuje scénografii k inscenaci hry Rolanda Harwooda *Garderobier*, jež se stala poslední spoluprací výtvarníka s režisérem Evaldem Schormem v Divadle Na zábradlí (1987).

Do dvacátého století nás přenesou také studie „Teatrologické studie Vratislava Effenbergera ze sedmdesátých let a otázka jejich zadavatele“ Tomáše Kubarta, jež je objevným pojednáním o teatrologických textech literárního teoretika a historika umění Vratislava Effenbergera, vůdčí osobnosti Surrealistické skupiny, redaktora surrealistické revue *Analogon*. Autor nahlíží na odbornou veřejností doposud opomíjené práce jako na důležité příspěvky k českému divadelnímu strukturalismu. Uvažuje

o důvodech jejich přehlížení a také o možnosti vzniku komentované edice.

Kristýna Kovyršína je mladá teatroložka, která se začala už během svého studia orientovat na českou scénografii dvacátého století. Její studie „Continuální site specific“ souvisí jak s její odborností, tak se skutečností, že s touto tvorbou je i coby jihočeská rodačka velmi dobře a zblízka obeznámena. Zároveň přináší do našeho spektra pohled na přítomnost a budoucnost scénografie, která překračuje své vlastní bývalé hranice (i hranice klasických divadelních prostor) a využívá prostředky a tendence, uplatňující se např. v současném výtvarném umění.

Studie Šárky Havlíčkové Kysové „Endangered Heart: Image Schemas as the Organising Principle of Direction-scenographic Concept for the Brno Production of Händel's *Alcina*“ se zabývá rolí scénografie při vytváření významu v operních inscenacích, konkrétně na příkladu brněnské inscenace Händelovy *Alciny* z roku 2022 v režii Jiřího Heřmana. Autorka využívá kognitivně-vědné metodologie, jako jsou teorie konceptuální metafory a obrazová schémata (image schemas), k analýze interakce scénografie s hudbou a textem při vytváření divadelního zážitku. Článek ukazuje zejména na scénickém pojetí lamentační arie „Ah! mio cor“ kognitivní struktury, na jejichž základě prostorové prvky scénografie zesilují emocionální intenzitu a tematickou hloubku opery.

V rubrice Materialia přinášíme tři studie, jednu v českém jazyce a dvě v anglickém, prezentující a interpretující unikátní archivní materiál z různých historických období. Starší období reprezentuje studie Martina Bažila a Kateřiny Bobkové-Valentové „Les, palác a nebe na jezuitské školské scéně. Scénické prostředky a jevištní akce ve hře Georgia Auschitzera o sv. Stanislavovi a sv. Václavovi (Svídnice 1703).“ Text přináší zajímavý vhled do barokní scénografické praxe ve specifickém prostředí jezuitských škol. Postupy jevištní

výtvarné práce ve školském jezuitském systému jsou dosud popsané poměrně málo; článek spolu se Schematickým scénářem daného kusu vnáší do problematiky scénografie nové poznatky.

Dorota Jarząbek-Wasył se ve svém textu „Actors' Scripts. From Handwritten Marginalia to Acting Practices of the Nineteenth Century“ zabývá ručně psanými poznámkami ve scénářích herců a jejich rolí ve vztahu k textu a jeho dalšího předávání mezi hereckými generacemi. Autorka na příkladu rukopisů, zahrnujících 95 rolí varšavského herce Alojzy Żółkowského ml. (1814–1889), ukazuje, že fyzická interakce se scénářem, spočívající v opakovaném zacházení s ním, a jeho zapamatování zanechávaly hmatový otisk, který spojoval herce napříč generacemi. Díky tomuto smyslovému zapojení se scénář stal živým, vyvíjejícím se dokumentem, který zachycoval jak práci herce, tak poměrně povahu představení.

Článek Natalie Cierniak s názvem „Exploring the Influence of Stage Managers' Reports on Theatre Research: A Case Study of Archival Documents“ se zaměřuje na význam inspicentských záznamů, které původně sloužily ke sledování provozních záležitostí. Autorka analyzuje záznamy z let 1972–1982, porovnává je se současnými (z let 2021–2024) a ukazuje, že tyto dokumenty poskytují cenné informace o institucích a socio-politických podmínkách dané doby. Výzkum přispívá k rozšíření využití inspicentských zpráv jako zdrojového materiálu teatrologického výzkumu.

V rubrice Fokus se brněnská teatroložka Iva Mikulová zamýšlí nad dnešním vztahem inscenátorů k tzv. „klasice“ především na jevištích našich národních divadel a zabývá se také klasikou jako současným konceptem. Esej s přihlédnutím k poznatkům translato-logických studií reviduje otázky vztahu režiséra k dramatickému textu a vyzývá k opuštění posuzování divadelních inscenací podle „věrnosti původnímu autorovi“.

Desiderata jsou tentokrát zasvěcena zvláštní osobnosti šlechtice Leopolda Lažanského, jehož životní peripetie a divadelní aktivity zpracovala Berenika Zemanová ve své disertaci a v nedávno publikované knize *Hrabě hraje divadlo*. V textu „Devět let s hrabětem, který hrál divadlo“ popisuje autorka své cesty, které podnikla při výzkumu a na něž se navázaly rozmanité zážitky ze setkání s lidmi, již v celém procesu pomáhali. Příspěvek je zároveň sondou do práce (nejen) divadelního historika.

Do čísla zařazujeme tentokrát dva rozhovory: první, vedený Věrou Velemanovou, se týká letošního dvojího výročí scénografa a architekta Vlastislava Hofmana (1884–1964). Chtěli jsme tuto významnou postavu českého divadla ukázat z osobnějšího pohledu, proto byl rozhovor veden s umělcovými dvěma potomky – vnučkou Adrianou Skálovou a jejím bratrem Leonardem Ragusou. Doprovází ho rodinné fotografie a ukázky z Hofmanova ručně kresleného katalogu vlastních scénografických prací.

Druhý rozhovor vedla Amálie Bulandrová s kostýmní výtvarnicí Simonou

Rybákovou, jejíž názory na tendence současné scénografie, na směr, kterým se ubírá Pražské Quadriennale, na postavení kostýmního výtvarníka v rámci inscenace atd. jsou inspirativní šíří rozhledu a snahou chápat kostýmní tvorbu v historických souvislostech, v jakémsi neustálém „modu nadčasovosti.“

V rubrice Zprávy přinášíme „report“ o sympoziu Scenography Working Group, které proběhlo v červnu 2023 ve spolupráci Kabinetu pro studium českého divadla a Katedry divadelní vědy FF UK v budově fakulty na Palachově náměstí a ve Veletržním paláci.

V tomto čísle představujeme scénografii nejen jako metaforickou reprezentaci světa, ale i jako aktivní součást divadelního představení, která je v neustálé interakci s hereckým tělem. Reflektujeme rozmanité přístupy scénografie, které ožívají divadelní tvorbu a propojují současnou a historickou praxi.

Šárka Havlíčková Kysová
Věra Velemanová

